

Revista noastră a deschis dosarul Pitești chiar de la primul număr printr-un preambul, continuat apoi în nr. 2. Am încheiat acel preambul solicitând o „analiză în profunzime și sub toate aspectele a fenomenului criminal Pitești“. Și mai spuneam acolo că această analiză trebuie să se facă „nu de amatori ci de cercetători avizați, oameni de știință: psihiatri, psihanalisti, psihologi, sociologi, criminaliști, pedagogi etc.“

Piesă la „Dosarul Pitești“

Iată că acum, după câțiva ani de la acest apel, încep să se ivească și realii cercetători. Unul dintre ei, poate că cel dintâi, e chiar autoarea textului alăturat, d-na Irena Talaban. Dominia sa, de formațiune psiholog, își pregătește chiar în momentul de față, la Lille, în Franța, teza de doctorat cu titlul „Traumatism individual și colectiv în sistemul totalitar din România“, în care un loc precumpănitor îl are crima de la Pitești. Din această lucrare, încă în stadiul de elaborare, publicăm acum fragmentul alăturat.

La ora în care crimele de la Pitești se aflau la apogeul lor, Irena Talaban se naște (1951). Menționăm acest lucru tocmai pentru faptul că, la atâta distanță de acest criminal fenomen, interesul pentru analiza lui nu scade deloc, ba dimpotrivă, începe să-i atragă pe cercetătorii avizați. E și de înțeles, fiindcă această crimă, unicat în analele omenirii, nu se poate limita la puținele lucrări care au apărut până acum. Ea pretinde numeroase analize amănunțite. Poate că teza de doctorat a doamnei Irena Talaban deschide suita acestor cercetări care – este convingerea noastră – nu vor înceta să apară.

IRENA TALABAN

Piteștiul sunt eu însămi

(comentariu asupra mărturiilor unor supraviețuitori ai „reeducării“ de la Pitești)

„Adevăratul nume al acesteia e tortura prin balamuc. Pușcăria, fie vorba-ntre noi, e ușoară; teribil e balamucul. Și organizatorii ei au făcut tot ce le-a stat în putință pentru a preface temnița în balamuc. Bătaia, ranga, brutalitățile cele mai grozave, chinurile fizice cele mai studiate nu-s decât floare la ureche față de chinul prin nebulie“.

(N. STEINHARDT – Jurnalul fericirii, pg. 264)

Rubacof, personajul principal din romanul „Zero și infinit“ al lui Arthur Koestler, este vinovat, dar nu de faptele de care este acuzat: el s-a făcut vinovat de a fi pus ideea de umanitate înaintea omului ca ființă concretă, în carne, oase și gând. Rubacof e trimis în închisoare după logica sistemului totalitar comunist,

– născută în 11 noiembrie 1951, la Craiova;

– familia tatălui originară dintr-un sat de lângă Craiova, familia mamei originară din Basarabia (Chișinău);

– studii în psihologie, la Universitatea București, terminate în 1974;

– debut în literatură în 1977, cu proză scurtă, în revista „Orizont” (Timișoara). Mai publică proză scurtă în revistele: „Vatra”, „Steaua”, „Viața Românească”;

– debut editorial în 1983, la Cartea Românească, cu microromanul „Cursa de suferință” și un grupaj de proză scurtă;

– colaborări la „Dicționar enciclopedic de psihiatrie” (4 volume), 1987-1990 și „Expertiza medico-legală psihiatrică”, 1990, ambele la „Editura medicală”;

– în mai 1990 pleacă în Franța, invitată de o asociație franceză de psihanaliză. Obține la Paris o diplomă de studii superioare specializate în psihopatologie și o diplomă în psihanaliză. În prezent lucrează ca psihoterapeut într-un centru de psihoterapie din Lille. Face, în paralel, o formație de ethnopsihiatrie și pregătește un doctorat pe tema „Traumatism individual și colectiv în sistemul totalitar comunist din România”;

– în lucru, la Editura „Jurnalul literar”, traducerea cărții „Sămânța diavolului” de Tobie Nathan (scurt tratat de ethnopsihiatrie);

– la editura „Nemira”, în lucru, romanul „Țara Hazardului”;

– membră a asociației de psihanaliză „Bibliothèque freudienne”, din Lille;

– membră a Asociației Scriitorilor din București (din 1994);

– are o fiică, Tamara, în vârstă de 12 ani.

conform căreia inovații se pot fabrica în voie, în serie și în mod absurd; inovații pot fi adepți ai regimului, militanți sau opozanți, ei sunt inovați din naștere, indiferent de evoluția vieții lor, de faptele pe care ar putea să le comită sau le-au comis.

În jumalul său Rubacof notează:

„Istoria ne-a învățat că ades minciunile o servesc mai bine decât adevărul; (...). Noi am învățat istoria mult mai profund decât alții. Noi suntem diferiți de toți ceilalți prin puritatea logicii noastre. Noi știm că virtutea nu contează în fața Istoriei și că multe crime rămân nepedepsite; în schimb noi știm că fiecare greșeală are consecințele ei și se răzbină până la a șaptea generație. Astfel noi nu ne-am concentrat eforturile asupra măsurilor ce trebuie luate pentru a preveni eroarea și a o stârpi în germene. Niciodată în Istorie o astfel de posibilitate de acțiune nu a fost concentrată în atât de puține mâini. Fiecare idee falsă pe care noi o traducem în act este o crimă contra generațiilor viitoare. Noi pedepsim ideile false cum alții pedepsesc crimele: prin moarte. (...). Noi semănăm acelor Mari Inchizitori întrucât noi pedepsim germenii răului nu doar în actele oamenilor ci și în gândurile lor... Noi nu admitem existența nici unui colț intim nici chiar în creierul unui individ. Noi trăim în obligația de a împinge analiza logică până la ultimele ei extreme. Gândirea noastră este atât de încărcată de tensiune, încât cel mai mic contact provoacă un scurt – circuit mortal. Noi suntem predestinați la a ne distruge unii pe alții. Eu însumi sunt unul dintre aceste spirite. Am gândit și am acționat după cum trebuia; am distrus ființe care îmi erau dragi și am dat puterea altora, pe care le detestam. (...). Dar cum se poate decide, în prezent, care va fi adevărul în viitor? Noi ne comportăm ca profeții, fără a avea darul profeției. Noi am înlocuit viziunea prin deducția logică; dar, deși plecați din același punct, am ajuns la rezultate divergente. O probă respingea o altă probă și așa am ajuns la un fel de credință axiomatică în exactitatea propriilor noastre raționamente. Și aici e punctul decisiv. Am aruncat tot lestul peste bord; o singură ancoră ne reține: credința în noi înșine. (...). Problema e că eu personal nu mai cred în infallibilitatea mea. Iată de ce sunt pierdut”.

Personajul lui Arthur Koestler vorbește de experiența Pitești (pe care nu a trăit-o) prin prisma experienței sale proprii. Reflexiile lui, în ceea ce privește organizarea logică și tehnică a dispozitivului închisorii totalitare, sunt asemănătoare, dacă nu chiar identice, cu ceea ce mărturisesc supraviețuitorii Piteștiului.

Demascarea din „reeducări” este o procedură de transformare a victimelor în călăi, ceea ce revine la distrugerea nu doar a

corpului ci și a sufletului, nu doar a individului ci și a grupului. Intenția de a citi gândurile și punerea în practică a unui dispozitiv specific respectivei intenții duce la rezultate care, apriori, ar părea imposibile: ne putem oricând imagina ucigând un dușman dar nu ne putem imagina ucigând o persoană pe care o admirăm, o respectăm, o iubim. Acesta este unul din punctele cele mai dureroase despre care piteștenii mărturisesc cu greu. Dumitru Bordeianu o spune legat de Costache Oprișan: „Am lovit omul pe care îl respectam cel mai mult, pe care îl iubeam, pentru care mi-aș fi dat viața – pe acel om l-am lovit”. Același lucru îl confirmă și Octavian Voinea: „...și în această situație ajungeai să-ți torturezi tovarășii...”. Nu este vorba aici de frică (ei toți depășiseră etapa fricii), ci de confuzie și de o lipsă de angoasă: George Dumitrescu, vorbind de „roboți”, afirma că aceștia distrugau într-un mod automat, fără să fie înspăimântați de ceea ce făceau. După Freud, angoasa este o tensiune de așteptare a pericolului, ea pregătește pentru pericol și protejează contra spaimei. La Pitești, în camera 4-spital, pe măsură ce tortura se combina cu absurdul, deținuții pierd ceea ce Freud numește predispoziția la angoasă. Fiind vorba de traumatisme în cascadă (nimeni nu știe când se va sfârși tortura, când va reîncepe, ce anume o va declanșa, oricum ea este, practic, neîntreruptă, pentru că între două bătăi generale există fie poziția fixă, fie o ședință de „gimnastică”, fie cineva este torturat individual, fără vreun criteriu anume, deci fără previzibilitate), ceea ce decurge de aici revine la o bulversare permanentă, urmată de o paralizie afectivă prelungită cu scurte momente de „acalmie” în timpul cărora prezența de spirit reapare; dar revenirea la realitate este întunecată prin întrebări de genul: ce ni se întâmplă, cine și ce vrea de la noi, cine este Țurcanu, cine a pus la cale scenariul, ce se urmărește, ce vom deveni, noi, subiecții experienței. Cuvântul care li se învârtete în minte este acela de „laborator” – un loc gândit de așa natură pentru a putea transforma o persoană într-un animal sau într-un robot. „Problema esențială este de a rămâne viu și neschimbat”, spune George Dumitrescu. Acest „neschimbat” acoperă un registru de sens (de valori) în care o persoană se recunoaște prin faptul că ea poate împărtăși cu o alta sensul respectiv, deci prin faptul că persoana însăși aparține unui grup, căci nimeni nu poate inventa, pentru el singur, un sistem de valori și mai ales nimeni nu-și poate inventa Dumnezeuul. Credința doar în sine însuși este de natură de a-l pierde pe cel ce crede astfel. Când George Măruță se întreabă: „În ce crede Țurcanu pentru a ne putea face toate astea? În numele căror valori acționează el?“, când

Octavian Voinea spune: „după voința lui Țurcanu”; când Reus, prietenul lui Dumitru Bordeianu declară că: „nu există lege care să mă poată obliga să-mi reneg gândirea”; când George Dumitrescu se întreabă: „ce anume ar trebui să schimb în mine ca să devin un om nou, trebuie oare să pun clasa muncitoare în locul Evangheliilor?”, putem înțelege de-a lungul acestor întrebări și a perplexității care le însoțește, că schimbarea impusă acestor oameni este percepută ca o disociație, un clivaj imposibil întrucât, dacă el se realizează, nimeni nu va mai putea împărtăși nimic cu nimeni, grupul de referință va dispărea. Altfel spus, vrem să supraviețuim, dar pentru a supraviețui trebuie să ne schimbăm, iar schimbarea care ni se cere este contrară a tot ceea ce ne-a definit, ca persoane concrete, până acum. Dacă supraviețuiesc, devin robot; dacă rămân neschimbat, nu pot supraviețui; a deveni robot înseamnă a spune și a face contrariul a ceea ce spuneam și făceam până acum; înseamnă să-mi torturez prietenii, să-mi murdăresc părinții, să inventez minciuni, să produc absurd pentru că indiferent ce spun, tortura se repetă. Deci este imposibil să rămân viu și neschimbat. De fiecare dată când un supraviețuitor își amintește cum era el înainte de Pitești, de fiecare dată când își privește un prieten, sentimentul care apare este straniu, de străin; toată camera 4-spital este o lume străină în care nu există nici un sistem de referință care să dea un sens la ceea ce se întâmplă. Astfel, orice legătură între victime este distrusă; ultimul element-reper rămâne Țurcanu, nu prin faptul că el ar fi investit cu o putere de viață și de moarte asupra celorlalți, ci mai ales prin faptul că el reprezintă arbitrarul în mișcare. Însuși acest arbitraru îi conferă putere de viață și de moarte. Dumitru Bordeianu afirma că schimbarea operată în el s-a manifestat în momentul în care și-a lovit prietenul și maestrul, pe Costache Opreșan. La fel Octavian Voinea, care mărturisește că în zece zile de cameră 4-spital tot ceea ce constituise persoana sa spirituală s-a prăbușit – în zece zile el s-a transformat într-un obiect al lui Țurcanu.

Deși refuză să atribuie calificativul de „real” a ceea ce se petrece la camera 4-spital, supraviețuitorii recunosc faptul de a fi intrat în această lume fictivă, în care ei au funcționat, la început, ca dedublați: „ceea ce mi se întâmplă nu este adevărat” și „da, îl demasc pe cutare, n-a fost sincer, mă demasc, n-am spus adevărul”. Altfel spus, nu consider că ceea ce mi se întâmplă este real, dar comit acte reale și suport acte reale. Numai un robot poate fi victimă și călău în același timp. Diferențele se șterg și reducerea acestor diferențe devine aproape un imperativ. În acest sens, Dimitrie Bacu îmi scria într-o scrisoare: „... absurdul

era atins în momentul în care călăul își privea victima și se vedea în ochii ei așa cum fusese el înainte de a se transforma – acest lucru era insuportabil, trebuia ca privirea victimei să devină identică cu a mea, a călăului, pentru ca eu să pot justifica incapacitatea mea de a fi rezistat...”. Așadar faptul că celălalt se va rupe, va ceda, servește de justificare celui care a cedat înainte; odată prăbușit, nu-mi rămâne decât să provoc în celălalt aceeași prăbușire prin care am trecut și în care mă găsesc.

În logica Piteștiului, personajele-subiecți ai camerei 4-spital sunt scoase din spațiu, din timp și din propria piele. Camera 4-spital este un loc închis unde totul se transformă într-o mișcare imprevizibilă. Începând de la un anumit moment, nimeni nu mai are noțiunea timpului: fiecare poate privi pe fereastră și poate constata anotimpul dar, ca reper, a dispărut. Trecutul și viitorul sunt noțiuni vide, camera 4-spital este etemitatea însăși. Koestler și Steinhardt vorbesc despre faptul că timpul este grija esențială a oricărui prizonier. George Dumitrescu, chiar la începutul mărturiei sale (cartea „Demascarea”) pare obsedat de timp; el repetă mereu: „*suntem aici de o zi, de cinci zile, de o săptămână*”, până în momentul în care „o zi” devine o noțiune abstractă. Se pare că disoluția preocupărilor legate de timp (de reperatele temporale în general și în special în raport cu viața lor personală, de afară, de dinainte de camera 4-spital) se produce pe măsură ce ei încetează să gândească viitorul în vreun fel anume, unul concret de genul „*voi face acest lucru poimăine*”. George Dumitrescu își amintește cuvintele lui Țurcanu („*și aceasta va dura, poate, ani de zile*”), iar anii lui Țurcanu ies din timpul calendaristic, ei sunt resimțiți ca o etemitate.

Nimeni nu a rezistat la camera 4-spital, afară doar de cei care au murit acolo. Cei care povestesc despre ceea ce s-a întâmplat mai păstrează încă un sentiment de straniu. Vreme îndelungată ei au fost obsedați de faptul că nu exista în lume nici o persoană normală care să-i poată crede, cu care ei să poată împărtăși acest trăit. Sentimentul de imposibil vine din aceea că ei nu au putut niciodată sesiza, percepe sau ghici intențiile al căror instrument era Țurcanu. Întrebarea asurzitoare și mereu fără răspuns este: „*Cine și ce vrea de la noi, ce vor să obțină, în ce anume ar trebui să ne transformăm?*”.

Mergând pe firul acestei întrebări ei au parcurs demascările până la capăt, adică până acolo unde, cum spune Dumitru Bordeianu, „*nu mai erau gânduri de citit*”. Maska este un înveliș – o persoană nu-și poate niciodată exprima toate gândurile, în același fel; ea păstrează mereu un colț intim personal și care

nu-i privește pe ceilalți.

Adevărul nu este o noțiune abstractă, el are sens într-un context dat, într-un sistem de referință. Astfel spus, adevărul este adevăr în funcție de un sistem de criterii. Când Țurcanu acuză de nesinceritate („n-ai fost sincer când ai spus că te-ai culcat cu soră-ta“), victima trece, intens, printr-un moment de destructurare pentru că ceva mai înainte Țurcanu ceruse o asemenea mărturisire „fii sincer, spune ce i-ai făcut soră-tii, spune chestia aia“. „Chestia aia“ odată mărturisită, Țurcanu ar fi trebuit să fie mulțumit, ori el nu era. Când intenția celui alt este insesizabilă, nu există mijloc de a-i face față. Dumitru Bordeianu exprimă foarte clar acest lucru:

„După cele două săptămâni de falsă relaxare, știam toți că tortura va reîncepe, demascările adică. O mai spun odată: fiecare a trăit această dramă de unul singur, fiecare s-a descompus în felul lui, fiecare s-a reconstruit după credința sa, fiecare și-a măturat și golit memoria de tot ceea ce ea știa; nici o declarație n-a scăpat pe nimeni de la tortură; nici o fantasmă, chiar cea mai aberantă, n-a fost luată în considerație; nici o informație reală n-a avut efect; nu erau decât două posibilități:

– a spune tot, dintr-o dată, cu toate consecințele pe care acest lucru le implica pentru alții și pentru sine;

– a spune lucrurile puțin câte puțin, acuzând găuri de memorie.

Ei bine, s-a întâmplat ceva extraordinar: când Țurcanu ne-a comunicat că nu trebuie să uităm nimic, conștiința noastră, ca degajată de orice rețineri, s-a pus în mișcare și ne-au venit în minte o întregă serie de fapte, de mici detalii, de situații trăite. Fără nici un efort ne-am amintit tot ce uitaserăm, din ziua în care învățaserăm să vorbim. Totul era prezent ca pe un ecran, toate refulările noastre apăreau, clar, fără cea mai mică deformare (...). Aș fi vrut să înțeleg, dar mi-era imposibil, eram prins în mișcarea asta ca într-un vortij, trăiam acest puseu de golire fără să mă opun, toți trăiam același lucru: nebunia de a mărturisi. Nu ne imaginaserăm niciodată că ne vom tortura între noi, că ne vom compromite ca niște instigatori, ca niște bătăuși ordinari. Dar, de data aceasta, ei reușiseră să ne distrugă sacralitatea confesiunii“.

Tobie Nathan afirma undeva că pentru a supune un popor sau o comunitate umană trebuie să-i distrugi divinitatea (sau divinitățile). Evident, intenția comuniștilor nu a fost aceea de a crea martiri. În mod paradoxal, acei supraviețuitori ai Piteștiului care s-au reconstruit (și este valabil pentru atâția alți supraviețuitori ai închisorilor totalitare comuniste) au reușit să

iasă din demascări prin recursul la credință; la un moment sau altul ei s-au identificat cu Iisus Christos, adică ei „s-au trăit” ca fiind cei ce reeditează drumul Crucii și încercările lui Iisus. Octavian Voinea îmi spunea: „Am avut o revelație: mi-a venit în cap gândul că am fost ales să trec prin suferințele lui Iisus”. George Măruță vorbește despre o confesiune pe care a făcut-o unui preot necunoscut, greco-catolic, confesiune prin care el a urcat panta pe care o coborâse vertiginos la Pitești. Dispozitivul de la Pitești a funcționat ca un traumatism de afiliere: teroarea prin care au trecut capătă o semnificație mistică, singura posibilă pentru a recâștiga atributele umane smulse în demascări. „Nebunii” de la Pitești au devenit martiri. Versurile lui Radu Gyr sunt semnificative în acest sens: „Unde ești, Doamne? – am urlat la zăbrele/ Din lună venea fum de cățui/ M-am pipăit, și pe mâinile mele/ Am găsit urmele cuielor lui...”.

Piteștiul este modelul absolut, laboratorul totalitar de transformare a omului într-un „om nou” – celelalte închisori comuniste sunt variante.

„Credința este aceea care ne-a salvat și ceea ce ne leagă acum este suferința pe care am trăit-o noi toți...” – îmi spunea dr. Petre Radu Damian, cel pe care prietenii îl numesc Patriarhul.

M-am gândit mult la toți acești oameni cu care am vorbit, am citit mărturiile lor de zeci de ori. Mi-am dat seama că istoria lor personală, aspirațiile lor de tinerețe, conflictele lor individuale, dezacordurile dintre ei au devenit secundare, înghițite fiind de închisoarea comunistă, acest imens dispozitiv traumatic în care, în orice moment, limita dintre victimă și călău poate deveni confuză până la anulare.

Consider că cei patruzeci și cinci de ani de comunism ai României sunt o colecție de traume individuale, dar ei sunt, mai ales, o traumă în memoria colectivă. Dr. Petre Radu Damian îmi spunea: „Port în mine secretele ce mi s-au încredințat în închisori, secretele celor morți...și dacă noi, supraviețuitorii, trăim încă, este pentru că mai avem ceva de făcut...dacă noi am revenit este pentru că mai avem ceva de lucru și sunt sigur că nu vom muri până ce lucrul ăsta nu va fi împlinit...iar tu va trebui să scrii asta în teza ta...”.

Irena Talaban